
JUHA POHJONEN

TALVINEN KUNINGASPELI JOENSUUS- SA

Joensuu ja menestys palloilulajissa tuskin tulevat ensimmäisenä mieleen, kun puhutaan pohjoiskarjalaisesta kilpaurheilusta. Toki useimmat palloilulajeja kohtuullisen aktiivisesti seuraavista saattavat muistaa edesmenneen Joensuun KiekkoPojat, sen seuraajan Kiekko-Karhut ja ehkä myös jalkapalloilussa kunnostautuneen Joensuun Karpalon. Tosin viimeksi mainittukin lepää jo toimintansa lopettaneiden seurojen hautausmaalla. Kuitenkaan ei palloilu – olipa apuna maila tai nappulakenkä – tunnu koskaan soveltuneen joensuulaiseen monimieliseen urheilukulttuuriin.

Jotain täälläkin on ollut: 1940- ja 1950-luvuilla huimapäiset miehet käyrine keppeineen ja puutteellisine suojuksineen miltei hallitsivat Suomen jääpallokenttiä. Miehet etelästä, pohjoisesta ja Savosta tulivat pelokkaina ja epäillen Joensuun Keskuskentälle. Vierailijat pohtivat, napsiiko 'Kile' Viitalahti kaikki näpyt, suuppaisut tai kovat lyöntilaukaukset hyppysiinsä; saako pelottava Kauppinen-Ilvonen-Hämäläinen-ketju vauhdin päälle, ja ennen kaikkea huutaako fanaattinen kotiyleisö vierasjoukkueen jäänrakoon. Tuolloin, varsinkin 1950-luvun puolivälissä, jääpallo oli joensuulaisen urheilun kuningas. Mutta pelin matka Pohjois-Karjalaan oli pitkä.

HOLLANNIN KANAALISTA SUOMENLAHDEN RANNALLE

Tuon kumman pelin lähtökohtana voidaan ainakin väljästi tulkiten pitää ihmisen perinteistä halua leikkiä. Alankomaissa oli jo 1600-luvulla oivallettu, että rautakisko kengän pohjassa antaa erinomaisen vauhdin jäällä. Kuka ensimmäisen pallon näiden luistelijoiden joukkoon heitti jää arvoitukseksi, mutta ensimmäinen kimmoke pelaamiseen oli syntynyt.

Kanaalin toisella puolella, Englannissa oli jo pitkää pelattu hockeyä nurmikolla. Koillis-Englannin järvi- ja suoseuduilla, missä vesistöt jäätyivät, oivalsivat britit jälle siirretyn, sääntöihin perustuvan hockeyn mahdollisuudet. Syntyi bandy, kuten käyriä mailoja käyttävien pelaajien mukaan ristittyä peliä kutsuttiin. Peli tuli tunnetuksi myös nimellä jäähockey, josta nykyinen jääpallo on ottanut pääosan säännöistään.

Elettiin 1800-luvun viimeisiä vuosia. Matkustavaisten brittien mukana peli levisi Eurooppaan. Jo 1890-luvulla pieni kumipallo pomppi jääkentillä ainakin Hollannissa, Saksassa, Sveitsissä, Venäjällä ja Ruotsissa. Pohjois-Amerikkaankin laji kulkeutui kanadalaisten sotilaiden mukana, mutta siellä se rappeutui pian eräänlaiseksi rugbyyn ja jäähockeyn välimuodoksi, josta sittemmin muovautui nykyinen jääkiekko.

SUOMALAISET MUKAAN

Suomen jääpalloilulla on kaksi kotia: Tukholma ja Pietari. Viipurilaiset olivat luonnollisesti kuulleet uudesta Pietarissa pelatusta jääpelistä, ja Viipurin Luistinklubin O. Wächter hankki Ruotsista pelin säännöt ja Pietarista välineitä. Vuodesta 1896 lähtien Viipurin Hockeyklubi pelasikin säännöllisesti pietarilaisia seuroja vastaan. Vuoteen 1911 mennessä Viipurissa oli kaksi erikoisseuraa: suomen kielinen Viipurin Reipas oli perustettu vuonna 1904 ja ruotsin kieliset koulupojat perustivat vuonna 1911 Viipurin IFK:n. Myöhemmin viipurilaista jääpalloa vei vielä eteenpäin SLU, eli Suomen Lyseoiden Urheilijat. Myöhemmin seurat yhdistyivät legendaariseksi Viipurin Susiksi, joka oli käytännössä voittamaton joukkue 1930- ja 1930-luvuilla.

Ruotsiin peli tuli vuonna 1895 kreivi Clarence von Rosenin ansioista. Hän esitteli pelin Tukholman hienostopiireille, ja uusi urheilumuoto levisi nopeasti mm. Upsalaan, jossa peli saavutti suosiota ylioppilaspiireissä.

Yleisen käsityksen mukaan helsinkiläiset olisivat pelanneet jääpalloa jo 1899 Pohjoissataman jääradalla. Ilmeistä kuitenkin on, että kyseessä oli enemmänkin jääkiekko-tyyppinen peli, jossa pelivälineenä oli pyöreä laatta. Harrastusinnostus hiipui varsin nopeasti, eikä 1900-luvun alusta ole tietoja ainakaan seurojen puitteissa tapahtuneesta jääpalloilusta.

Varsinainen jääpallon tulo Helsinkiin tapahtui mahdollisimman kansainvälisesti vuonna 1907 järjestettyjen talvikisojen yhteydessä. Pietarinsaksalaisten St. Petersburg Eislaufverein oli samana vuonna laajalla Euroopan kiertueella, jossa jääpallolla epäilemättä oli vain pieni osa muiden kulttuuririentojen joukossa. Kuitenkin tuo aikansa 'Dream Team' ehti myös tänne Pohjolaan.

Helsinkiin, josta oheinen kuva, jääpallo juurtui vankasti jo 1910-luvulla keräten melkoisesti katsojia. Vähitellen peli levisi syrjäseuduillekin ja Joensuussa ensimmäiset ottelut pelattiin seuraavalla vuosikymmenellä. (Kuva: Urheilumuseon valokuvakokoelmat)

Noiden kisojen yhteydessä järjestettiin todennäköisesti siihen mennessä maailman kovatasoisin jääpalloturnaus, ja se loi perustan sekä helsinkiläiselle että suomalaiselle jääpallolle. Turnausta varten Helsinkiin perustettiin uusi erikoisseura, Polyteknikkojen Urheiluseura (PUS). Muut osanottajat tulivat Viipurista ja Tukholmasta. Kipinä oli saatu.

On ehkä hivenen tulkinnan varaista väittää helsinkiläistä jääpalloa läntiseksi, mutta sitä se oli ainakin harrastuspohjaltaan, sillä Helsingissä peli oli vieläkin elitistisempää kuin Viipurissa. Lisäksi kertomukset 'sekabandyn' pelaamisesta viittaavat jopa vieläkin kauemmas länteen.

MATKALLA JOENSUUHUN

Joensuulaisen jääpallon koti on Sortavalassa. Sinne oli perustettu seminaari vuonna 1880, ja urheilutoiminta Laatokan rannalla oli vilkasta. Iso jääkenttä oli jo olemassa, ja seuratoimintaakin oli runsaasti. Ennen vuotta 1930 ei kuitenkaan löydy merkintöjä jääpallolusta, sillä seminaarin urheilutoimintaa hallitsivat klassiset lajit hiihto, luistelu, voimistelu ja yleisurheilu sekä erityyppiset sotilaslajit. Tosin SLU:n alaosasto perustettiin Sortavalaan vuonna 1900, ja jo kahta vuotta aiemmin kaupungissa pelattiin lehtori Carl Poppiuksen johdolla jalkapalloa. Mitenkään mahdoton ajatus ei jääpallon pelaaminenkaan ole.

Kuitenkin järjestäytynyt palloilutoiminta pääsi kunnolla alkamaan vasta kun kattojärjestö alkoi organisoida toimintaa. Suomen Palloliitto, jonka alaisuuteen myös jääpalloilijat kuuluivat, perusti Karjalan piirin Sortavalassa 18.5.1930. Seuratason edustajia tähän kokoukseen oli paikalle lähettäneet Joensuu Palloseura (JPS), Sortavalan Palloseura (SPS) ja Sortavalan Palloilijat (SP).

Läheisten ja tiiviiden suhteiden perustana oli tietysti kova innostus, mutta myös erinomaiset liikenneyhteydet. Rautatie Viipurin ja Sortavan välille valmistui 1893 ja rataa jatkettiin seuraavana vuonna Joensuuhun, joten edellytykset kilpailutoiminnan järjestämiseen olivat hyvät.

Liikenneyhteyksien lisäksi avainlinkki oli SPL:n Karjalan Piirin Joensuun asiamies, kultaseppä Eino Raunio, joka tosin oli enemmän-

kin jalkapallomies. Kuitenkin hänellä riitti tarmoa myös jääpallolle, ja 1930-luvulta alkaen peli alkoi elää vireänä myös Joensuussa. Samalla se merkitsi etääntymistä vanhasta 'paremman väen' asenteesta, sillä Joensuun älymystö tai sivistynyt nuorisotai oli niin vähälukuista, ettei siitä saanut kokonaista jääpallojoukkuetta.

JOENSUUSSA

Piiritaso oli luontevin taso aloittaa, ja Joensuun vakavin kilpailija sekä samalla opettaja oli luonnollisesti Sortavala ja sen kaksi suhteellisen taidokasta seuraa. Ensimmäisenä vuotena oli SPS vielä liian kova, mutta jo vuonna 1932 saattoivat joensuulaiset juhla ensimmäistä piirimestaruuttaan.

Seuraava merkkipaalu oli vuonna 1935, kun Sortavalassa pelattiin piirin mestaruudesta uuden joensuulaisseuran JoPS:n ja SPS:n välillä. Sortavala voitti, mutta kiinnostuksesta kertoo jotakin, että ottelu radioitiin.

JoPS voitti vielä vuonna 1936 piirin mestaruuden, mutta sen jälkeen jääratioja hallitsivat sortavalalaiset. Muuten Karjalan piirin menestys jäi valtakunnallisesti vaatimattomaksi. Parhaimmillaan Sortavalan seurat pääsivät ns. B-sarjan karsintoihin, mutta aina oli vastassa liian kovat ja rutinoituneet seurati. Jos vastaan ei tullut Viipurin Sudet, niin yhtä vaikeita olivat varkauteilaiset ja savonlinnalaisetkin. Pohjois-Karjalaisen jääpallon suurvuodet olivatkin vasta edessä, ja silloin alueen johtotähti oli Joensuu.

PÄÄSARJAN TUNTUMASSA

Mestaruussarjati tuntumaa ehdittiin kokea jo ennen sotia. Kevättalvella 1939 JoPS äityi suorastaan uskomattomaan kuntoon. Ensin se pelasi Laatokan-Karjalan lohossa kolme ottelua. Käkisalmen Palloilijat kaatui 5-2, sitten Simpeleen Urheilijat 4-2 ja lopulta vielä murskattiin vanha kilpakumppani SoPS 7-1.

Tämän jälkeen seurasi välisarjati, jossa oli jo varsinaisia kovan luokan tekijäseuroja. Ensimmäinen vastus tuli Mikkelistä. Joensuulaisten hurmos jatkui ja Mikkelin Palloilijat (MP) jäi jalkoihin luvuin

6-1. Tämä tulos oli vielä selitettävissä, mutta seuraavaksi vastaan tuli todella kunnioitusta herättävä seura: Lappeenrannan Urheilu-Miehet (LUM). Se oli yksi 1930-luvun suurseuroista ja voittamaton kaikille Laatokan-Karjalan seuroille.

Vanhan urheilukentän laitamille Joensuuhun saapui arviolta 300-400 katselijaa ihmettelemään Etelä-Karjalan miesten menoa. Yllätys olikin sitä suurempi, kun JoPS meni ja voitti ottelun äärimmäisen jännittävien vaiheiden jälkeen 4-3. Oli talvi 1939 ja Joensuussa oli nyt jääpallojoukkue maan korkeimmassa sarjassa. Tosin tämä kausi sattui sitten välirauhan vuoteen 1940-41, mutta se oli alku.

HUIPPUVUODET

Joensuu oli 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla yksi Suomen jääpallokeskuksista. Ensin kaupungin ykkönen oli JoPS. Sen kirkkaimpana tähtenä tuikki Pentti 'Peni' Hämäläinen.

Seura sinnitteli vuodet 1945-49 keskinkertaisella menestyksellä alueelliselta pohjalta luodussa lohkosarjassa, muttei päässyt koskaan kakkossijaa ylemmäs. Väkeä seura kuitenkin veti hyvin. Kaudella 1947-48, kun Joensuuhun saapuivat Helsingin tähtirinnat (HIFK), oli kentän laidalla arviolta 500-600 katsojaa, ja tunnelmaa voi luonnehtia innostuneeksi, joskin sivistyneeksi, sillä olihan kyse jääpallosta. Vieraat ottivat niukan 2-0 voiton.

Seurojen todellinen taso mitattiin vasta 1950-luvulla kun sarjatoiminta tehostui. Vuonna 1953 pelattiin ensimmäinen yhtenäinen valtakunnallinen sarja sitten vuoden 1936. Valioiden oli myös uusi joensuulaisseura JMP, Joensuu MailaPojat. Oli aika tehdä historiaa.

Varsinkin talvi 1954 menttiin menestyksen huumassa. Kauden avausottelussa Käpylää vastaan kentän laidalle saapui lehtitietojen mukaan lähes kaksi tuhatta katsojaa, eikä kotijoukkue tuottanutkaan pettymystä, vaan voitti luvuin 5-4. Koko kauden, joka tuolloin kesti reilun kuukauden, joukkue roikkui Suomen ehdottomien huippuseurojen WP-35:n, Veiterän ja OPS:n imussa.

Lopulta vain piste erotti joensuulaiset mestaruudesta, ja osasyynä tähän oli erittäin epäedullinen otteluohjelma, sillä kaikki kolme mitelijoukkuetta kohdattiin vieraissa. Lopulta mestari Varkaus keräsi 13 pistettä ja pronssimitalin seura hävisi maalierolla. Kausi oli kuitenkin

kaikinpuolinen menestys sekä taloudellisesti että urheilullisesti, ja varsinkin Pentti Hämäläinen oli elementissään. Hän yksin teki seuran 25 maalista 18. Vielä seuraavana vuonna JMP oli vain kahden pisteen päässä pronssista, mutta sitten alkoi alamäki.

JOENSUU TAANTUU JA KATOAA JÄÄPALLOKARTALTA

Joensuu kokoiseen kaupunkiin ei riittänyt huippupelaajia kuin yhteen seuraan. Kun JoPS:n parhaat siirtyivät JMP:n riveihin, katosi JoPS vuonna 1949 pääsarjatasolta. Myös JMP oli pelottavasti muutaman erittäin hyvän miehen varassa, eikä uusia tahtonut löytyä.

1950-luvun loppu enteili hiljaiseloa, sillä vuonna 1956 tapahtuneen putoamisen jälkeen Joensuussa ei nähty pitkään aikaan huippujääpalloa. Kuitenkin vasta vuonna 1970 tuli viimeinen yritys, mutta silloin tuloksena oli sarjan jumbosija. Samoihin aikoihin kaupunki kuhisi muuten. Jääkiekkoseura JoKP oli nousussa ja matkalla mestaruussarjaan ...

HUIPPUHETKIÄ JA PERINTEITÄ

Joensuulaisen jääpallon suuria hetkiä on monta. Yksi sellainen oli varmasti koko talvi 1954, jolloin mestaruus oli enemmän kuin lähellä, ja katsojamäärät olivat suhteessa kaupungin väkilukuun huikeat. Pelillisesti ehkä kovin suoritus oli tammikuussa 1954 Oulusta (OPS) haettu voitto luvuin 2-1. Toinen kovan luokan teko oli tammikuulta 1955 kovakuntoisen VIFK:n (Vaasa) kaataminen luvuin 6-5. Tässä ottelussa Pentti Hämäläinen teki neljä maalia.

Kansainvälisesti Joensuulla on esittää todellinen harvinaisuus. Vuoden 1952 talviolympialaiset pidettiin Oslissa, ja kisojen yhteydessä pelattiin myös jääpalloturnaus. Isäntämaan ja Suomen lisäksi mukana oli Ruotsi. Heti ensimmäisessä ottelussa tehtiin jääpallohistoriaa, sillä Suomi voitti Norjan 3-2 Pentti Hämäläisen hattutempulla (tiedot Hämäläisen maaleista vaihtelevat, mutta kolme maalia on ainakin Palloliiton virallinen luku, sanomalehdet kirjoittavat yhdestä maalista). Kun Suomi sitten hävisi Ruotsi-ottelun puhtaasti 4-0, on

joensuulainen Pentti Hämäläinen ainoa suomalainen, joka on tehnyt maaleja jääpallossa olympiatasolla.

Muitakin yksittäisiä suuria hetkiä olisi runsaasti, mutta kokonaisuudessaan suurta oli jääpalloilun merkitys koko kaupungille 1950-luvulla. On totta, että peli eli juuri noihin aikoihin yleisemminkin suuruuden vuosiaan, mutta tuolloin Joensuu pelattiin vuosiksi kirkkaaksi tähdeksi Suomen palloilukartalle. Vieraat tulivat kaupunkiin nöyrinä, ja usein myös sellaisina lähtivät. Kaupunki tunnettiin jääpalloilijoistaan, eikä vain Itä-Suomessa, vaan yhtälailla Helsingissä, Oulussa tai Vaasassa.

Huippusuoritusten lisäksi Joensuun jääpallomenestys oli jatkoa Raja-Karjalan jääpalloperinteelle. Jos Lappeenranta oli pelillisesti ja maantieteellisesti Viipurin manttelinperijä, niin Joensuu jatkoi kunniakkaasti Sortavalan näyttämillä suuntaviivoilla.

MIKSEI ENÄÄ?

Jääpalloilun valtakunnallisesta taantumisesta on esitetty lukuisia virheellisiä väitteitä: peliä on hankala seurata koska pallo on pieni ja kenttä suuri, katsomotilat ovat ankeita, talvet lyhyitä, peli ei sovi televisioon jne. Kaikki nämä syyt ovat vääristeleviä.

Pelin hiipuminen, yleisömäärien väheneminen ja useiden paikkakuntien katoaminen jääpallokartalta johtuu palloliiton ja myöhemmin jääpalloliiton taitamattomuudesta, yleisen elämänrytmin muutoksesta ja samalla katsojien veltostumisesta.

On naiivia väittää, että peli ei soveltuisi televisioon samalla kun kansa tuijottaa esimerkiksi pesäpalloa, jossa pallon olinpaikka tarkoituksellisesti hämätään; tai vastaavasti jääkiekkoa, jossa suuret, topatut, hikiset miehet häääävät kaukalossa, ja ainoa merkki maalin syntymisestä on erotuomarin pillin vihellys ja punainen valo. Vika on muualla kuin itse pelissä.

Syy miksi jääpalloliiga katosi Joensuusta johtuu juuri asenteiden muutoksesta. Jääkiekko oli 'nopeampaa' ja mielenkiintoisempaa. Todellisuudessa peli oli vain aggressiivisempaa, karkeampaa ja tavaltaan vilkkaampaa. Vilkkkaus ja nopeus puolestaan merkitsivät tehokkuutta. Tämä taas sopi yhteen 1960-luvun progressiiviseen ja kasvu-

hakuiseen ajatteluun. Jääpallo oli pelinä valmis ja jääkiekko kehittyi – tavallaan.

Jääpallon katoaminen tapahtui samaan tahtiin kuin television yleistyminen. Jääpallo pelinä oli liian hieno, tyylikäs, taktinen, staattinen ja se vaati katsojaltaan niin paljon analysoimiskykyä ja tiedollista kapasiteettia, ettei sille jäänyt tilaa. Modernin katsojan toivepeli oli nopeatempoista ja suoraviivaista – jääkiekkoa. Ainoastaan todella vahvat ja perinteikkäät paikkakunnat ovat pystyneet vastustamaan kehitystä – ainakin toistaiseksi. Jääpallo on katoava laji, mutta se ei ole huonossa seurassa. Sama kohtalo on ollut pikaluistelulla, voimistelulla, ja yleisölajeina myös hiihdolla ja jalkapallolla.

Käyrässä mailassa ja pallossa on kuitenkin ollut aina oma viehätöksensä. Ensin tapahtui pahin mahdollinen, eli jääpallo vietiin jääkiekkokaukaloon, jolloin syntyi ns. kaukalopallo. Se jäänee kuitenkin harrastepeliksi.

Innostus on silti säilynyt edelleen. Jääpallon perinteillä on myöhemmin myös Joensuuhun otettu Suomen mestaruus pelin ehkä irvokkaimmalla muunnoksella – salibandyllä. Matka Koillis-Englannista ja Viipurin raikkailta jääradoilta ahtaisiin salibandykenttiin on ollut pitkä, mutta silti se on tavallaan osoittanut käyrän kepin ja pallon jatkuvasti kiehtovan ihmisiä.

Joensuuhun jääpallo tuskin enää palaa. Jääkiekon asema on pelillisestä ja taloudellisesta huonosta menestyksestä huolimatta taattu. Eikä enää taitaisi löytyä edes pelaajia, jotka suostuisivat kamppailemaan oranssin pallon perässä ulkona mahdollisesti jopa parinkymmenen asteen pakkasessa. Ei. Nyt tarvitaan komeat lämpimät hallit ja suuret pelipalkkiot. Toisaalta, eipä taitaisi löytyä enää innokkaita katselijoitakaan...

LÄHTEET

Ahjopalo Toivo, Me urheilimme Laatokan-Karjalassa ja Sortavalassa. Helsinki 1966.

Hoppu Tuomas, Jääpallon suosion kehitys Suomessa vuosina 1945–1965. Tampereen yliopiston Suomen historian pro-gradu-tutkielma 1994.

Komulainen Martti, SVUL:n Pohjois-Karjalan piiri 1906-1986.
Joensuu 1986.

Kotkas Kallio (toim.), Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto SVUL
1900-1960. Vammala 1960.

Laine Aaro, Komulainen Erkki, Reponen Eino (toim.), Karjalan
urheilu. SVUL:n Etelä-Karjalan (Viipurin) piiri vv. 1906-1956.
Helsinki 1958.

Nygrén Helge, Wiipuri. Menetetty, mutta ei unohdettu urheilukaupun-
ki A.D.-1939. Helsinki 1986.

Tammisalo Niilo, Jääpallotaito. Helsinki 1949.

Vartia Arvo (toim.), Talvikirja. Jyväskylä 1921.

Jääpalloliiton vuosikirjat.

Suomen Palloliiton toimintakertomukset.

Suomen Urheilulehti.

Sanomalehti Karjalainen.